

Franciszek Stokowski: *Demografia*, 155 stron, PWE, Warszawa 2015 r.

Od kilku lat w Polsce dużym zainteresowaniem cieszy się tematyka demograficzna tak wśród naukowców, dziennikarzy, jak i polityków. Wiąże się ono z przyspieszonym starzeniem się społeczeństwa polskiego i jego konsekwencjami, z niskim przyrostem naturalnym, który nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń oraz z wyjazdami Polaków do krajów o wyższym rozwoju gospodarczym. Sytuację pogorszyła też rosnąca fala imigrantów z Azji i Afryki do Europy.

W odpowiedzi na to zainteresowanie Autor poświęca książkę tematyce demograficznej, która niestety na niewielu kierunkach studiów (politologia, stosunki międzynarodowe) wykładana jest jako przedmiot obowiązkowy. Tymczasem nie ma chyba dziedziny nauki, która by nie miała związków z demografią. Szczególnie ekonomia (i pokrewne dziedziny), zarządzanie, nauki o Ziemi, medycyna, pedagogika czy psychologia wykazują szczególnie związki z tą dziedziną naukową.

Należy przypomnieć, że przez wiele lat (od 1970 r. do 2003 r. — ostatnie pośmiertne wydanie) studenci (i nie tylko) korzystali z podręcznika „Demografia” profesora Jerzego Z. Holzera, długoletniego dyrektora Instytutu Statystyki i Demografii SGH. Dr F. Stokowski, Autor recenzowanej tu „Demografii”, jest wychowankiem nieżyjącego od 2001 r. prof. J. Z. Holzera. Na rynku wydawniczym (Wydawnictwo Naukowe Scholar) ukazała się również „Demografia. Współczesne zjawiska i teorie”, autorstwa prof. M. Okólskiego (Uniwersytet Warszawski) i A. Fihel.

Zainteresowanie demografią powoduje, że książki (podręczniki) szybko znikają z księgarni. Zjawiska ludnościowe przebiegają dynamicznie tak w skali lokalnej, jak i regionalnej. Zachodzi zatem potrzeba permanentnego śledzenia problemów demograficznych, ponieważ wywołują one zarówno konsekwencje pozytywne, jak i negatywne. Konsekwencjom negatywnym można zapobiegać poprzez poznanie przyczyn występowania takich zjawisk, jak nadmierny odpływ (napływ) ludności do pewnych grup wieku czy też zbyt niski przyrost naturalny.

Podręcznik F. Stokowskiego wychodzi naprzeciw potrzebom poznania historii zjawisk ludnościowych w skali globalnej i regionalnej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Znajomość ich przeszłości umożliwia prognozowanie demograficzne. Książka, pomimo skromnej objętości i skondensowanej treści, pozwala zrozumieć kształtowanie się procesów demograficznych współcześnie

i przewidywać ich przebieg w przyszłości. Treść jej zawiera (poza wstępem) 6 rozdziałów: wprowadzenie, rozwój liczby ludności, struktura demograficzna i społeczno-zawodowa, ruch naturalny i reprodukcja ludności, ruch wędrowniczy (migracja) oraz prognozy demograficzne. Podręcznik wzbogacają przykłady zadań i pytań testowych oraz bibliografia (bez artykułów, referatów i ekspertyz).

Jak pisze Autor, *znajomość zjawisk demograficznych współczesnego świata jest niezbędna przy podejmowaniu wszelkich decyzji o charakterze ekonomicznym i społecznym*. Od siebie dodam, że znajomość podstawowych zjawisk demograficznych powinien mieć każdy, kto szczeni się wykształceniem średnim, a szczególnie wyższym. Spróbuj Czytelniku zadać swoim znajomym lub absolwentom kończącym studia (w tym ekonomiczne) następujące pytania: czy są w stanie określić w przybliżeniu liczbę ludności państw sąsiadujących z Polską, o ile rocznie powiększa się liczba mieszkańców na świecie, co to jest przyrost naturalny, ilu mieszkańców liczyła Polska np. po II wojnie światowej itd.? Będziesz Czytelniku zdziwiony, że poprawnych odpowiedzi udzieli nie więcej niż 25% pytanych. A demografia to przecież wiedza o nas, o naszych najbliższych i o tych, co się rodzą, umierają (też z głodu) w innych, dalekich krajach.

We „Wprowadzeniu”, które jest rozdziałem pierwszym, Autor omawia przedmiot demografii, źródła danych o ludności oraz metody analizy demograficznej.

W rozdziale 2 „Rozwój liczby ludności” zawarte są takie problemy, jak: teoria transformacji, rozwój ludności świata w latach 1650—2025, ludność największych państw świata, rozwój ludności Polski i jej regionalne zróżnicowanie.

W rozdziale 3 Autor analizuje: strukturę płci, wieku, „obciążenie” demograficzne, stan cywilny, aktywność zawodową ludności i jej wykształcenie, koncentrując się głównie na Polsce.

Rozdział 4 obejmuje tematykę małżeństw, rozwodów, separacji, ruchu naturalnego w naszym kraju w latach 1900—2013 i w państwach europejskich w 2010 r. oraz trwanie życia w Polsce. Omówiono tutaj również przyrost naturalny, płodność kobiet, dzietność, dynamikę demograficzną oraz reprodukcję ludności. Rozdział zamyka temat standaryzacji współczynników demograficznych.

Wędrownikom stałym ludności polskiej poświęcony jest rozdział 5. Saldo migracji oraz przyrost naturalny decydują o przyroście rzeczywistym ludności państwa, regionów, miast i wsi. Ten problem umknął jednak uwadze Autora, a przecież znana jest metoda Webba z lat 1921—1931, związana z tym tematem.

Ostatni rozdział poświęcony jest prognozom demograficznym świata i kontynentów do 2060 r. oraz Polski do 2080 r. Żałować należy, że Autor nie ustosunkował się do prognoz opracowanych wcześniej i na ile się one sprawdziły. Brakuje także odniesienia do prognoz ONZ zawartych w wydawnictwie *World Population Prospects Comprehensive Tables*.

Moim zdaniem podręcznik wyposaża Czytelnika w podstawową wiedzę o procesach ludnościowych zachodzących na świecie, a bardziej dokładnie

w Polsce. Zgłębienie tej wiedzy wymagałoby poszerzenia tekstu o państwa znajdujące się na różnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego i położone na innych kontynentach, wymagałoby odesłania do rozmaitych książek z tej dziedziny, artykułów zamieszczonych w czasopismach lub w pracach zbiorowych. Przykładowo, jest kilka opracowań dotyczących rozwoju ludności 10 największych państw świata, 13 dużych państw i 23 państw o średniej liczbie ludności. Są także prace dotyczące ludności państw sąsiadujących z Polską i liczne publikacje związane z emigracją. W bibliografii zbyteczne było wymienianie autorów książek wydanych np. w 2000 r., zabrakło natomiast (artykułów) najnowszych.

Oprac. **prof. dr hab. Witold Rakowski**